

[Pravda u Jasperse] (FF)

xx. xx. 199x

STRANA A

Téma: pravda a svoboda...

Úvod skrze Janovo evangelium...

„Poznáte pravdu a pravda vás osvobodí“...

Hegel: svoboda jako poznaná nutnost...

Pravda u Jasperse... Tady máme znovu myšlenku z Janova evangelia, ale formulovanou filosofem. Podle Jasperse má svoboda svůj zdroj, kořen v pravdě... Svoboda není z ničeho, není sama sebou, není prázdná... Svoboda má smysl, jedině když vyrůstá z pravdy, jedině když má obsah... Stáváme-li se svobodnými a opravdovými, vracíme se ustavičně zpět do prostoru společné pravdy... Nejenom že mluvíme stejnou řečí, stejným jazykem... My přijímáme jakési nahoře a dole, my přijímáme jakési pravidla hry, která nejsou naším výmyslem. I když jsme protivníky, tak jsme protivníky v rámci nějakého prostoru pravdy. Jinak není žádného míru... Bez svobody a opravdovosti a respektu ke svobodě a opravdovosti není mír...

Pokud jde o pravdu, zůstáváme stále jen na cestě. Nikdy nejsme u pravdy jako něčeho hotového, daného, rozhodnutého... Nikdo ji nemá, všichni ji hledáme. A mír je možný jen tam, kde ji hledají... Celou řadu formulí vskutku máme a můžeme je držet. Pravda spočívá nikoli v obsahu, ale ve způsobu, jak je tento obsah myšlen. V primárním ohledu se netýká pravda obsahu. To je prostě radikální teze. To je v rozporu s celou antickou tradicí. Pravda se vždycky chápala jako něco, co má obsah, a ten obsah byl posuzován, a pravdivost byla chápána jako cosi formálního, formální znak toho obsahu... Teprve podle obsahu se pozná, jestli jde o adequatio, nebo ne. A teď proti tomu říká Jaspers, že to je až druhotná záležitost. Pravda spočívá ve způsobu, jak je tento obsah myšlen, ukazován. Tedy ve způsobu myšlení.

KONEC STRANY A

STRANA B

... naši výpověď, nýbrž to, jak se chováme. To je primární záležitostí pravdy. Proto má smysl mluvit o opravdovosti. Pravda ustává, distancuje se od nás, když se chováme nepřiměřeně. Vzdaluje se nám, když je naše duše slepá a náš duch hluchý. Když přestáváme komunikovat – to mluví o té atmosféře, o tom prostoru pravdy. Když je naše duše slepá, tak pravda od nás odstupuje. Když k něčemu takovému dojde a pravda se nám vzdálí... pak stojí jako před nějakou zdí, na níž mluvíme, aniž bychom vůbec byli slyšeni. Hrách na zeď... V takovém případě se způsob myšlení ukazuje jako důležitější než sám obsah...

... Ukazuje na obrovský mravní rozdíl, je-li onen obsah třeba „Židi ven“ nebo „Německo nade vše“ nebo naopak „Proti atomové smrti“... Jaspers byl ohlašován jako „filosof atomové smrti“... Anebo třeba, když se říkalo na Západě „Lieber rot als tot“, „Radši rudý než mrtvý“... Nicméně víc než obsah toho, co se tam říká, nás děsí onen způsob myšlení, který je tam přítomen, ať už tento obsah je protilidskou nenásilnou lží... Obsah lze přece zaměnit, nepravda samotného způsobu myšlení ale zůstává táž.

V celém politicky svobodném světě je nepravda naším největším nebezpečím. Nesmíme tvrdit, že takzvaný svobodný svět je dnes vskutku svobodný. ... Má před totální vládou pouze tu přednost, že má šanci se stávat svobodným. A ob stojí jen za předpokladu, jestliže se této šance s naprostou vážností chopí. Chopit se té šance, to je to, co se má udělat, to je ta plnost svobody, jinak je ta plnost vyprázdněná... S naprostou vážností chopit se šance stávat se svobodným... Nejsme svobodni pořád, to není naše přirozená výbava. Každý ten krok ke svobodě musíme naplnit...

... Jde o to nahlédnout nové souvislosti, a tím i staré otázky v novém světle. Především tady jde o to, že pravda znamená i pro běžné mínění a běžné přesvědčení něco naprosto jiného než formální shodu myšlenek se skutečností, a to i v případě významného filosofa 20. století.

Já jsem to dneška trochu zkrátil. Snad bychom mohli využít té příležitosti, abychom o tom pohovořili...

Václav Němec: Ten způsob myšlení je u Jasperse v morální rovině...

LvH: ... To není ta nejhlubší rovina lidská – morálka. To už bychom sociologizovali. Ale ani etické rozhodování... Jaspers začal studovat práva, pak změnil rozhodnutí a vystudoval medicínu, specializoval se na psychiatrii. A teprve velice krkolomným způsobem se dostával k filosofii. Nemá doktorát z filosofie... Neměl učitele; sice se hlásí k několika lidem, nedovedeme si ho představit bez Kanta, ale taky si ho nedovedeme představit bez zvláštní oddanosti k Maxi Weberovi. Ale Jaspers je taková zvláštní postava. A jedním z těch učitelů je Kierkegaard. Ten je do jisté míry zodpovědný za to, že se Jaspers stal filosofem. Protože Jaspers byl vyzván, aby napsal učebnici psychopatologie. A on se zabýval za tím účelem slavnými postavami, o nichž už vznikaly jakési studie, které se pokoušely jejich výjimečnost převést na psychopatologičnost. ... To jsou všechno cvoci. Normální člověk se zabývá obchodem, ale hrabat se v bakteriích... Všecko, co je mimořádné nebo zvláštní, vždycky se tím prozrazuje nějaká... Píše, protože má neúspěch u děvčat. Nebo má nějaké komplexy: protože je malý, tak píše. To je ten běžný psychologický přístup. Proč byl Napoleon tak vynikající vojevůdce? No byl malá postava. Máte to vyřešeno...

Jaspers se do toho pustil s velkou vážností a zkoumal všecko dosažitelné o Leonardovi, o van Goghovi, o celé řadě... A Nietzsche a Kierkegaard... Tak to byl začátek.

A potom... Celý život byl nemocný, dokonce mu předvídali, že se nedožije... To byl jeden důvod, proč mu radili, aby nedělal psychiatrii, že to je příliš zatěžující, náročný. A druhá věc byla, že ten jeho profesor už předtím habilitoval několik lidí a neměl právo habilitovat další. A tak mu chtěl domluvit, že ho habilituje na jiné univerzitě. Ale Jaspers chtěl zůstat v Heidelbergu, a tak zvolil druhou možnost, habilitovat se na filosofické fakultě na psychologii. Tam se skutečně snadno habilitoval... A pak napsal *Psychologii světonázorů*. Když si ji přečtete, tak uvidíte, že to vlastně není žádná psychologie, ale první setkání s filosofií a zejména s Kierkegaardem jako myslitelem... To je asimilovaný, skutečně strávený Kierkegaard...

Právě Kierkegaard v tom svém prvním velkém spisu koncipoval celou tu věc... Je to vlastně dvojí polemika. Jsou to dvě knihy, jedna se jmenuje „Bud“ a druhá „Anebo“. A obě jsou ukázány jako falešná cesta. A v tom „Bud“, tam se nejrůzněji literárně ukazuje, jak estetický přístup k životu je falešný, jak se nedá dodržet. Když to vezmete vážně, do důsledků, tak nahlédnete, že to nemůžete držet. A stejně tak se ukazuje, že je neudržitelný ten přístup etický. Žádný třetí díl tam pochopitelně není... Ta třetí cesta je náboženská cesta, jenže to

bych musel vyložit, co tím vlastně myslí... V tom se daleko víc než Jaspers hrabal Heidegger...
Třeba *Cvičení v křesťanství*...

Takže můj protest – já vím, že je to problém – proti morálce nebo i proti etice: je to problematické... Jaspers navazuje na Kierkegaarda a Kierkegaard dělá, co může, proti té morálce nebo i etice...

Václav Němec: Já tohle chápu, já s tím taky nesouhlasím...

LvH: On to myslí vážněji než jako nějaký obecný majetek...

Václav Němec: Já jsem to myslel, kdybych to měl říct nějak jinak, jako přiměřenou odpověď na tu situaci...

LvH: Jistě je to spojené... To, že jsme morální bytosti, má asi takovou cenu, jako že jsme biologické bytosti. Když nám nefunguje biologie a když nám nefunguje morálka, tak jsme vadní. Ale to ještě neznamená, že to je ta nejvyšší rovina lidství... A co to je, to bych se musel pustit do toho, co to jsou ty mezní situace, transcendence a šifry... Já si myslím, že tam jsou hrubé vady u Jasperse, ale to už tak je...

... Chtěl jsem ukázat, že to není jen nějaká speciální česká, okrajová, marginální tradice, která se stala zajímavou až v tomto století teprve díky Rádlovi a dalším... Ale že jsou ve světě myslitelé, kteří nahlízejí, že to, co se o pravdě běžně říká, že to v něčem nesedí. Všechny ty teorie, a je jich mnoho, jsou vadné. ... My musíme nahlédnout, že ta otázka má smysl a že my ve skutečnosti opravdu s pravdou počítáme, mluvíme a myslíme způsobem, který je v rozporu... Není to jenom ta česká tradice, která navazuje na tu hebrejskou, ale jsou tady i tradice jiná. Jaspers sice říká, že to křesťanství má nějakou nenahraditelnou nebo nezaměnitelnou pravdu, kterou si musí ta filosofie osvojit, ale nikde nemluví o tom, že v tom Izraeli je ten kořen.

... Mezi těmi velkými mysliteli najdete třeba proroky. Vůbec ta koncepce je dosti kuriózní... To nejsou dějiny filosofie historicky postupující, nýbrž tam rozděluje filosofy na základní myslitele, teď do takových skupin je dává, úplně mimo čas a prostor... Je to dost taková zvláštní věc, napínavá četba... Ten dějinný charakter je tam pominut. Je to tak trochu, jak to dělá Aristotelés – když mluví o těch presokraticích, tak nebere v potaz, kdo z nich byl dřív a kdo později, a mluví s nimi, jako kdyby to byli jeho současníci... Je to asi trochu vadné, každopádně je to zajímavé...

Mezní situace především je to, že se každý narodíme do jisté doby, do jistého prostředí, a nemůžeme z toho vylézt. I když z toho lezeme, tak vylezeme z toho – vždycky jsme někam zasazeni... My to sice můžeme změnit tím, že se přestěhujeme nebo se z nekulturních poměrů staneme nekulturními lidmi... Druhá věc je, že jsme tělesní. Vzít na vědomí, že jednou jsme spjati s jakýmsi tělem, které není většinou nejdokonalejší, ale i když je, tak má jakési náležitosti... Třetí věc je, že jsme smrtelní. Celý život, poněvadž jsme bytosti, které si to uvědomují... Buď to vytěsňujeme, nebo se na tu smrt připravujeme... Dále: s tou tělesností souvisí to, že jsme třeba nemocní. Potom to, že všichni jsme nějak v zápase – ten zápas, to je další mezní situace. ... Každý musí obstát v nějakém zápase, bez toho to nejde.

Ty mezní situace se nemění, v těch jsme pořád. Takže tím pádem to se dá ukazovat jako jistá vada, kterou ovšem najdete u všech filosofů existence – jakési nedocenění nebo podcenění dějin a dějinnosti. Oni sice mluví o dějinnosti, ale chybí jim ty skutečné dějiny. Ta dějinnost je chápána tak abstraktně nebo abstrahovaně od skutečných dějin... Zejména tohle je předmětem diskuse v teologii, která je v mnohém svázána dějinností... A právě Bultmannovi,

který svou teologii vybudoval v takovém velmi těsném rozhovoru a s použitím filosofie heideggerovské, se vytýká, že podcenil dějiny, což je na pováženou právě z křesťanského hlediska... Filosofie měla vždycky takový volný vztah k dějinám, což se ovšem musí změnit, já se domnívám.

Rozhodující po mém soudu je to, že jsme tam našli myslitele, který dává pravdu a svobodu do úzké, hluboké souvislosti a vykládá to jinak, než to bylo běžně v tradici filosofické zvykem. Pravda je transcendencí, je transcendentní. My se k ní můžeme vztahovat jenom v šifrách. Pochopitelně je to neuspokojivé, ale problém nám to přiblíží – doufám...

KONEC STRANY B